

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANA SANAT DALI
CİLT PROGRAMI**

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ
TÜRKÇE VE ARAPÇA YAZMA ESERLERİN İŞLEMELİ
KUMAŞ CİLTLERİNİN TEKNİK VE DESEN ANALİZİ**

(Yüksek Lisans Eser Metni)

Hazırlayan:

20182309014 Nurgülü ÖZKESER

Danışman:

Dr. Öğr Üyesi Yasin ÇAKMAK

İSTANBUL 2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ.....	II
ÖZET.....	III
SUMMARY.....	IV
KISALTMALAR	V
RESİMLER LİSTESİ.....	VII
ÇİZİMLER LİSTESİ.....	XII
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Konunun Çerçevesi	1
1.2. Kaynak ve Araştırmalar	1
1.3. Yöntem.....	1
2. TÜRK CİLT SANATI VE İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ.....	3
2.1. Türk Cilt Sanatı Tarihçesi.....	3
2.2. Türk İşleme Sanatı ve İşlemeli Ciltler	4
2.3. Kütüphane Tarihçesi.....	8
3. KATALOG.....	10
4. UYGULAMALAR	34
5.DEĞERLENDİRME.....	69
6.SONUÇ.....	73
7.KAYNAKÇA.....	74
8.ÖZGEÇMİŞ	75

ÖNSÖZ

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi koleksiyonunda bulunan Türk İslam Sanatı ciltleri içerisinde işlemeli el yazma kitap kapları hakkında daha önce bir araştırma ve inceleme yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu ciltlerin teze konu olması bakımından araştırma, inceleme, birebir uygulamasına karar verilerek, tezin uygulanmasına başlanılmıştır. Kütüphanede mevcut bulunan işlemeli cilt kaplarının geçmişten günümüze kadar geliş süreci, bugünkü durumu ve Türk cilt sanatına katkıları amacıyla kütüphanede inceleme ve çalışmalar yapılmıştır. Bu amaçla kütüphane kataloğu taranarak işlemeli el yazma kitap kabı olarak dokuz adet eser tespit edilmiştir. Aynı zamanda Türk Nakış İşlemeleri konusunda araştırmalarda kazandığımız bilgiler doğrultusunda eserlerin çizim ve uygulama çalışmaları yapılmıştır. 16. yüzyıla kadar devam eden altın sarma sırma işi bu yüzyıldan sonra terk edilmiş, nakışlar mavi, güvez ve samani renklerle işlenmiştir. Süslemelerde üsluplaşmış bitki ve çiçek motifleri kullanılmış ve 18. yüzyıldan sonra doğal çiçeklerden oluşan motifler tercih edilmiştir. Zamanla altın sırma çeşitli renklerle karıştırılarak işlenmiş ve bu teknik de 19. yüzyıla kadar sürmüştür. Bu dönemde tel, boncuk, inci, değerli taşlar, kadife ipeği, tırtıl, pul, yün ve pamuk iplikleri işlemlerde kullanılmıştır. Kumaş olarak düz ve dokulu kadife, ipek, keten ve el dokuma kumaşlar da yer almaktadır.

Tez konusuna beni yönlendiren araştırma ve çalışmalarında yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Yasin ÇAKMAK'a teşekkürlerimi sunarım. Araştırma ve uygulama süreçlerinde desteğini esirgemeyen İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Müzesi Kütüphanesi müdiresi Yasemin AKÇAY ve kütüphane çalışanlarına teşekkürü borç bilirim. Eşim ve oğlum Cumhuri ÖZKESER'e tez hazırlığında yardım ve emeklerinden dolayı sevgilerimi sunarım.

Haziran 2021

Nurgülü ÖZKESER

ÖZET

(İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ TÜRKÇE VE ARAPÇA
YAZMA ESERLERİN İŞLEMELİ KUMAŞ CİLTLERİNİN TEKNİK VE DESEN ANALİZİ)

Türk cilt sanatı tarihsel süreç içerisinde farklı malzeme ve tekniklerle bezenmiş ve dönemin tezyinat anlayışıyla paralel bir seyir izlemiştir. Türklerin sanata olan merakları ele aldıkları her türden nesne üzerinde kendisini göstermiş ve titiz bir işçilik gözetilerek sanatlı eserler vücuda getirilmiştir. Birbirinden farklı motiflerle işlenen ciltler sıklıkla deri üzerine yapıldıkları gibi kumaş üzerine de nakşedilerek ayrı bir estetik görünüm kazandırılmıştır.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde 9943 adet Türkçe, 6967 adet Arapça, 1618 adet Farsça, Almanca, Fransızca, İngilizce, Rusça, İtalyanca, Rumca, Ermenice ve Arnavutça dillerine ait toplam 18.605 adet yazma eser mevcut olup İbnülemin Mahmut Kemal İnal tarafından bağışlanan 3808 yazma eserle de birlikte toplamda 22.417 kitap bulunmaktadır. 9943 adet Türkçe yazmalardan beş adet, 6967 adet Arapça yazmalardan da dört adet olmak üzere toplamda dokuz adet yazma eser cildinin işlemeli yapıldıkları tespit edilmiştir. Bu ciltlerin beş adedi deri üzerine, bir adedi düz kadife üzerine, üç adedi ise ince kumaş üzerine işlenmiştir. Ciltlerde işleme tekniği olarak, sim sırma, sarma, sap işi, iğne ardı ve boncuk işlemesi uygulanmıştır. Kataloğa dâhil edilen dokuz adet cildin künye bilgileri, görselleri ve çizimleri verilmiş ardından uygulama bölümünde bunlardan mülhem olarak sekiz farklı serbest tasarım yapılmıştır.

İşlemeli kitap kapları ile ilgili yeterli sayıda kaynak bulunmaması ve uygulamalarında az oluşu tez çalışmasını bu yöne sevk etmiş ve farklı tekniklerle yapılan serbest tasarımlarla uygulamalar yapılmıştır. Diğer müze ve kütüphanelerdeki işlemeli kitap kaplarının gün yüzüne çıkması ve akademik ve sanatsal çalışmalar ışığında bu sahanın daha da zenginleşeceği ümidindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Cilt Sanatı, Nakış, Yazma Eser, İşlemeli Kitap Kapları, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi.

SUMMARY

(ISTANBUL UNIVERSITY RARE WORKS LIBRARY TURKISH AND ARABIC WRITING
WORKS EMBROIDERED FABRIC TECHNICAL AND PATTERN ANALYSIS OF THEIR
BOOKBINDINGS)

Turkish bookbinding art has been adorned with different materials and techniques in the historical process and has followed a parallel course with the decoration understanding of the period. The Turks' interest in art showed itself on all kinds of objects they dealt with, and artistic works were created with meticulous craftsmanship. The bindings, which are embroidered with different motifs, are often made on leather as well as embroidered on fabric, giving a different aesthetic appearance. There are 18,605 manuscripts in total, 9943 Turkish, 6967 Arabic, 1618 Persian, German, French, English, Russian, Italian, Greek, Armenian and Albanian in the Istanbul University Rare Books Library, 3808 of which were donated by İbnülemin Mahmut Kemal İnal. There are 22,417 books in total, including manuscripts. It has been determined that a total of nine manuscript bindings, five of which are 9943 Turkish manuscripts and four of 6967 Arabic manuscripts, are embroidered. Five of these bindings are embroidered on leather, one on plain velvet, and three on fine fabric. As embroidery techniques on the bindings, silver threading, wrapping, shank work, back needlework and bead embroidery were applied. Imprint information, visuals and drawings of the nine volumes included in the catalog were given, and then eight different free designs were made in the application section, inspired by them. The lack of sufficient number of resources on embroidered book covers and the scarcity of their applications led the thesis to this direction and applications were made with free designs made with different techniques. We hope that this field will become even richer in the light of the unearthed embroidered book covers in other museums and libraries and academic and artistic studies.

Keywords: Bookbinding, Embroidery, Manuscript, Embroidered Book Containers, Istanbul University Rare Works Library.

KISALTMALAR

A.g.e. : Aynı geçen eser

A.g.m. : Adı geçen makale

A.g.k. : Adı geçen kitap

A.g.t. : Adı geçen tez

Bkz. : Bakınız

C: Cilt

Cm. : Santimetre

Mm.: Milimetre

H. : Hicri

Haz. : Hazırlayan

M.ö: Milattan Önce

M.s: Milattan Sonra

İ.Ü. : İstanbul Üniversitesi

İ.Ü.N.E.K. : İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

İ.Ü.N.E.K.Y.E.K: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Yazma

Eserler Kataloğu

Ktp.: Kütüphane

Kat. : Katalog

M. : Milâdî

Nr. : Numara

S. : Sayfa

Sy. : Sayı

Vb. : ve benzeri

Yay. : Yayın

Y.l. : Yüksek Lisans

Yy: Yüzyıl

RESİMLER LİSTESİ**Sayfa No**

Resim 2. 1: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi.....	9
Resim 3. 1: İ.Ü.N.E.K. 05526 Sağ ve Sol Kap.....	11
Resim 3. 2: İ.Ü.N.E.K. 05631 Sağ Kap.....	14
Resim 3. 3: İ.Ü.N.E.K. 05631 Sol Kap.....	14
Resim 3. 4: İ.Ü.N.E.K. 05641 Sağ Kap.....	17
Resim 3. 5: İ.Ü.N.E.K. 05641 Sol Kap.....	17
Resim 3. 6: İ.Ü.N.E.K. 09854 Sağ ve Sol Kap.....	20
Resim 3. 7: İ.Ü.N.E.K. 05470 Sağ ve Sol Kap.....	22
Resim 3. 8: İ.Ü.N.E.K. 05470 Miklep.....	22
Resim 3. 9: İ.Ü.N.E.K. 04870 Sağ Kap.....	25
Resim 3. 10: İ.Ü.N.E.K. 04870 Sol Kap.....	25
Resim 3. 11: İ.Ü.N.E.K. 06570 Sağ kap.....	28
Resim 3. 12: İ.Ü.N.E.K. 06574 Sağ ve Sol Kap.....	31
Resim 3. 13: İ.Ü.N.E.K. 06553 Sağ ve Sol Kap.....	33
Resim 4. 1: İ.Ü.N.E.K. 04870 envanter numaralı cilt.....	34
Resim 4. 2: İ.Ü.N.E.K. 04870 envanter numaralı eserin yapımında kullanılan araç ve gereçler.....	35
Resim 4. 3: Aşama 1.....	35
Resim 4. 4: Aşama 2.....	35
Resim 4. 5: Aşama 3.....	36

Resim 4. 6: Aşama 4.....	36
Resim 4. 7: İ.Ü.N.E.K. 04870 envanter numaralı cildin reproduksiyonunun tamamlanmış şekli.....	36
Resim 4. 8: Uygulama 1'in sağ kap içi.....	37
Resim 4. 9: Uygulama 1'in sol kap içi.....	37
Resim 4. 10: Aşama 1.....	39
Resim 4. 11. Aşama 2.....	39
Resim 4. 12: Aşama 3.....	39
Resim 4. 13: Aşama 4.....	40
Resim 4. 14: Aşama 5.....	40
Resim 4. 15: Aşama 6.....	40
Resim 4. 16: Aşama 7.....	41
Resim 4. 17: Aşama 8.....	41
Resim 4. 18: Aşama 9.....	41
Resim 4. 19: Aşama 10.....	42
Resim 4. 20: Aşama 11.....	42
Resim 4. 21: Aşama 12.....	43
Resim 4. 22: Aşama 13.....	43
Resim 4. 23: Aşama 14.....	43
Resim 4. 24: Aşama 15.....	44
Resim 4. 25: Aşama 16.....	44

Resim 4. 26: İ.Ü.N.E.K. 09854 envanter numaralı cildin reproduksiyonunun tamamlanmış şekli.....	45
Resim 4. 27: Aşama 1.....	47
Resim 4. 28: Aşama 2.....	47
Resim 4. 29: Aşama 3.....	48
Resim 4. 30: Aşama 4.....	48
Resim 4. 31: İ.Ü.N.E.K. 05631 envanter numaralı eserin sağ kap reproduksiyonunun tamamlanmış hali.....	49
Resim 4. 32: II. Beyazid dönemi para kesesinin ön yüzü.....	50
Resim 4. 33: II. Beyazid dönemi para kesesinin arka yüzü.....	50
Resim 4. 34: Aşama 1.....	51
Resim 4. 35: Aşama 2.....	51
Resim 4. 36: Aşama 3.....	52
Resim 4. 37: Aşama 4.....	52
Resim 4. 38: Aşama 5.....	52
Resim 4. 39: Aşama 6.....	53
Resim 4. 40: Aşama 7.....	53
Resim 4. 41: II. Beyazid dönemi para kesesi röprodüksiyonunun tamamlanmış şekli	54
Resim 4. 42: Uygulama 4'ün sağ kap içi.....	54
Resim 4. 43: Aşama 1.....	55
Resim 4. 44: Aşama 2.....	56

Resim 4. 45: Aşama 3.....	56
Resim 4. 46: Aşama 4.....	57
Resim 4. 47: Aşama 5.....	57
Resim 4. 48: Aşama 6.....	58
Resim 4. 49: Hesap işi tekniği ile yapılmış çarkuşe cildin tamamlanmış şekli.....	58
Resim 4. 50: Uygulama 5'in sağ kap içi.....	59
Resim 4. 51: Uygulama 5'in sol kap içi.....	59
Resim 4. 52: Aşama 1.....	60
Resim 4. 53: Aşama 2.....	60
Resim 4. 54: Aşama 3.....	61
Resim 4. 55: Aşama 4.....	61
Resim 4. 56: Uygulama 6'nın tamamlanmış şekli.....	62
Resim 4. 57: Aşama 1.....	63
Resim 4. 58: Aşama 2.....	63
Resim 4. 59: Aşama 3.....	64
Resim 4. 60: Uygulama 7'nin tamamlanmış şekli.....	64
Resim 4. 61: Aşama 1.....	65
Resim 4. 62: Aşama 2.....	65
Resim 4. 63: Aşama 3.....	66
Resim 4. 64: Aşama 4.....	66
Resim 4. 65: Aşama 5.....	67

Resim 4. 66: Aşama 6.....	67
Resim 4. 67: Uygulama 8'in tamamlanmış şekli.....	68

ÇİZİMLER LİSTESİ**Sayfa No**

Çizim 3. 1: İ.Ü.N.E.K. 05526 Sağ Kap Çizimi.....	12
Çizim 3. 2: İ.Ü.N.E.K. 05631.....	15
Çizim 3. 3: İ.Ü.N.E.K. 05641.....	18
Çizim 3. 4: İ.Ü.N.E.K. 09854 Sağ ve Sol Kap.....	20
Çizim 3. 5: İ.Ü.N.E.K. 05470 Sağ Kap.....	23
Çizim 3. 6: İ.Ü.N.E.K. 05470 Miklep.....	23
Çizim 3. 7: İ.Ü.N.E.K. 04870 Sağ Kap.....	26
Çizim 3. 8: İ.Ü.N.E.K. 04870 Sol Kap.....	26
Çizim 3. 9: İ.Ü.N.E.K. 06570.....	29
Çizim 3. 10: İ.Ü.N.E.K. 06574.....	31
Çizim 3. 11: İ.Ü.N.E.K. 06553.....	33

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Çerçevesi

Kütüphanede bulunan 9943 Türkçe yazma eserlerden 5 tanesi, 6967 adet Arapça yazma eserlerden ise 4 tanesi kumaş ve deri üzerine nakış işleme tekniği ile yapılmıştır. Bu işlemeli ciltlerin kapların resimleri, çizimleri, eserlerin yazı çeşidi, ölçüleri, süslemesi ve cilt özellikleri incelenerek eserler demirbaş sırasına göre kataloglanmış ve uygulama bölümünde ise 3 tanesinin röprodüksiyonu yapıldıktan sonra katalogdaki eserlerden mülhem olarak serbest tasarımlar yapılmıştır.

1.2. Kaynak ve Araştırmalar

İşlemeli kitap kapları ile alakalı literatür taraması yapılmış ve az sayıda kaynağa ulaşılmıştır. Konu ile alakalı bizlere referans teşkil edecek kaynaklar Mine ESİNER ÖZEN'in "Türk Cilt Sanatı Tarihi" adlı kitabı ve Refia ÖVÜÇ'ün "Türk İşleme Sanatı" adlı kitapları olmuştur.

1.3.Yöntem

Çalışmanın ikinci bölümünde Türk cilt sanatının tarihçesi, işlemeli kitap kapları ve kütüphane hakkında tarihçe verildikten sonra katalog bölümüne geçilmiştir. Katalog kısmında 9 adet eser demirbaş numarası sistemine göre sıralanmış ve önce

Türkçe sonrasında ise Arapça yazmaların kapları ele alınmıştır. Uygulama bölümünde katalogdaki eserlerden 3 adedinin birebir röprodiksiyonu yapılmış ve ardından da 8 adet uygulama yapılmıştır. Değerlendirme kısmında eserlerin teknik ve desen analizleri yapıldıktan sonra sonuç bölümüyle çalışma sonlandırılmıştır.

2. TÜRK CİLT SANATI VE İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ

2.1. Türk Cilt Sanatı Tarihçesi

Cilt; sayfaları bir arada tutmak ve muhafaza etmek amacıyla iki tarafına eklenen koruyucu kapağa denilmektedir¹. Arapça'dan Türkçeye geçen cilt kelimesine (deri), ciltleme (telcid) işini yapanlara mücellid (ciltçi) denilmektedir. Cilt sanatı tarihçesi, yazının icadından önceki dönemlere kadar uzanır. Parşömen kâğıt katlanıp kullanılmaya başladıktan sonra cilt sanatı gelişmiştir². Anadolu Selçukluları döneminde geometrik bezemeyeyle yapılan ciltler XIII. ve XIV. yüzyıllarda yerini yavaş yavaş bitkisel formlara bırakmıştır. Akabinde XV. yüzyılda ise Baba Nakkaş'ın stilize çiçek desenleri ciltlerde sıklıkla kullanılır olmuştur. XVI. yüzyılda ise sağlanan siyasi iktidar her alanda olumlu gelişmelere kapı aralamış ve cilt sanatı da Klasik Dönemini yaşamıştır. Tam üsluba çekilen çiçek motifleri kalıba dışı olarak hâh edilmiş ve cilt üzerine basıldıklarında da kabartılmaları sağlanmıştır. Akabinde farklı teknik ve usüllerle tezyin edilerek birbirinden sanatlı eserleri vücuda getirmiştir. XVII. yüzyılda Batı ile artan münasebet sonucu Avrupa menşeli sanat akımları günden güne Osmanlı sanatı etkilemiştir. Ciltler üzerindeki şemse formları ovalden daha dar ve uzun şekle doğru geçiş yaşamış ve ekseriyetle de motifler fırça ile nakşedilmiştir. Avrupa'daki Barok ve Rokoko motiflerini Osmanlı sanatkârları kendi kültür ve sanat potasında harmanladıktan sonra ortaya bir Türk Rokokosu çıkartmış ve ciltler üzerinde de kullanmışlardır. XIX. yüzyılda ise siyasi ve ekonomik buhranlar neticesinde cilt sanatında önceki devirlere nazaran ilerleme kaydedilememiştir. Akabinde matbaanın coğrafyamıza gelmesiyle de el yazma eserlerin yerini matbu kitaplar almıştır.

¹ Ahmed Saim Arıtan, Karamanoğulları, Cild San'atı ,11

² Mine Esiner ÖZEN, Türk Cilt Sanatı,9

2.2. Türk İşleme Sanatı ve İşlemeli Ciltler

Tarihte ilk yapılan işlemler hakkında fazla bilgi olmamakla birlikte kazılardan çıkan heykellerin üzerindeki elbiselerin işlemeli oluşu, Nuh'un kızının ilk nakışlı kemeri kullandığının anlatılışı, bu sanatın ne kadar eski olduğunu göstermektedir³. Nakış'ın Asya'da doğduğu bilinmekle birlikte elimizde bu konuda yeterli sayıda örnek bulunmamaktadır. Nakışın Asya'dan Anadolu'ya oradan da Avrupa'ya geçtiği bilinmektedir. (M.Ö VIII.yy)

Eski Türk işlemleri, kökü geçmişin derinliklerinden gelen bir uygarlığın sanat örnekleridir. Yüzyıllar boyunca toplumumuzun ince sanat ruhunu yansıtan bu eserler, Türk kültürünün bir parçasıdır. Türk işlemeciliğinin süreci tarihten önceki çağlara kadar dayanır. Kumaş parçasının dayanıklı bir malzeme olmaması nedeni ile elimizde bugüne kadar gelen malzeme ve eski vesika yoktur. Ülkemizde en eski örnekler M.Ö. 5–6. Yüzyıla ait “Kopt” dokuma parçalarıdır. Bu parçalara beyaz iplik ve renkli yün parçalarından kabartma işleri ve muhtelif desenler yapılmıştır⁴.

Türkler, tezyini sanatların her dalında yaratıcı çalışmalarıyla kendilerini göstermiştir. Hiçbir dünya müzesi yoktur ki, orada Türk bezeme sanatlarına şerefli bir yer ayrılmamış olsun. Türk halıları, kilimleri, kumaşları, işlemleri, oyları, keseleri, çorapları, çinileri, fildişi, bakır, sedef, gümüş, altın takı ve başlıklarıyla Türk kıyafetleri dünya müzelerinin değerli eserleri arasında yer almaktadırlar.

Türk işlemeciliğinin diğer sanat kollarında olduğu gibi işlemecilikte de en yüksek dönemi XVI. ve XVIII. yüzyıl arasındadır. XVIII. yüzyıldan sonra Avrupa sanatının etkisinde kalarak, eski sanatsal değerini kaybetmeye başlar. XIX. Yüzyılda

³ ÖVÜÇ, Refia, Türk İşleme Desenleri,(1986) s.4

⁴ ÖVÜÇ, Refia, Türk İşleme Desenleri,(1986) s.5

kendine özgü renk ve motiflerini kaybederek, yaldızlı rokoko ve barok tarzı işlemlerde kendini gösterir⁵.

Eski Türk işlemlerinde en çok kullanılan nakışlar; nakış veya işleme, ince, kalın her türü bez ve kumaş üzerine belirli tekniklere göre iğne vasıtasıyla muhtelif renk ve cins ipliklerle yapılan süslemelerdir. Nakışlar elde yapıldığı gibi gergaf veya kasnak üzerinde de işlenmektedir.

Türk nakış desenlerini konuları bakımından üçe ayırabiliriz.

a. Geometrik desenler; Basit ve stilize edilmiş yapraklardan oluşmuştur.

Kenarları altın, gümüş ve renkli ipliklerle işlenmiştir.

b. Çiçekler; Tek çiçek ve sap, tek dal, yemiş, boynuz şeklindeki bereket sembolü, birkaç dal, çiçek ve vazo.

c. Manzaralar; yaprak ve dal, ağaç, çadır ve ev, bahçeler, köyler, boğaz.

XIII. asırda başlayıp, XIX. yüzyıla kadar süren Türk işlemeciliğini kullandığı yerler bakımından iki gruba ayırabiliriz.

1-Saray, camii ve çadır süslemelerinde; Burada kullanılan başlıca eşyalar; duvar panoları, yatak örtüleri, yastık yüzleri, kilim ve mangal örtüleri vs. dir.

2- Şahsi eşya ve elbiselerde; Bu grupta Kur'an-ı Kerim kabı, havlu, uçkur, peşkir, yağlık, mendil, cepken, kaşık torbası, vs. yer alır.

İğne işi teknikleri için hazırlanan liste aşağıdaki gibidir;

İşleme teknikleri;

Antika;

Düz, Gözenmiş, Karşılaşmış, Düz hesap iğnesi, Gözenmiş, Verev Hesap İğnesi, Karşılaşmış, Gözenmiş, Ciğerdeldi, Susma, Sarma, Düz, Verev, Balıksırtı,

⁵ KORKUSUZ, Süheyla,(1980), NAKIŞ, s. 1-2, M.E.B.İstanbul

Civankaşı, Hasır iğne, Üçgen, Dörtgen, Mürver, Muşabak, Pesent, Düz, Verev, Gölge, Dönerek

Adana ve İçel boncuk oyları;

Ajur, Antep işi, Antika, Aplike – açık applike- kapalı applike, Balgümeci, Basit nakış iğneleri, Beyaz iş, Beyaz iş (Fisto, Antika, Ajurlar), Boncuk oylası, Çin iğnesi, Dantel vöniz, Düğümlü iğneler, Düz iğneler, El işi nakış, Elişi nakış teknikleri, Elişi Tarihçesi, File, Firkete oylası, Giyim süslemeleri

İlmekli iğneler;

İngiliz danteli, Kanaviçe, Karışık iğneler, Kasnak işi, Kastamonu çarşaf bağlamaları, Kırkyama, Koza oylası, Kumaş artığı oylası, Kurdele nakış, Makine işi, Makrame, Maraş işi, Marka, Mekik oylası, Mum oylası, Pul ve boncuk dikişleri, Sim Sırma, Su büzgüsü, Tel kırma-Bartın işi, Tığ danteli, Tığ oylası, Tül işi, Türk işi, Türk oyları, Yün oylası, Zincir iğneleri

Türk işlemeciliğinde zemin olarak en inceden kalınına kadar dokunmuş ketenler, kadife, atlas, çuha, havlu, ipek vs. kumaşlar kullanılmıştır. El tezgâhlarında dokunan bu kumaşların enleri dardır. Genellikle ketenler doğal renkleriyle kullanılmıştır. XVI. yüzyıl ve daha sonraki dönemlerde zemin rengi olarak lâcivert, yağ yeşili, tarçın gibi renkler de kullanılmıştır. Bu dönemde zemini siyah ve tarçın olan yazma üzenine nakışlı çevreler görülür⁶.

Suzeni (kasnak işi), muşabbak, hesap işi, gözeme, mürver, sarma, sıra, iğne ardı, hasır iğne, balık sıtı, pesent, tel kırma, tel sarma, civankaşı, antikadır. Bu dönemde sanatçılar renkleri ustalıklı kullanmış ve sanatkârane çalışarak doğayı

⁶ ÖVÜÇ, Refia, Türk İşleme Desenleri,(1986) s.7

istedikleri gibi anlatabilmişlerdir⁷. Cesaretle yaptıkları güzel işlemleri bugün dahi hayranlıkla izlemekteyiz.

İslâm sanatında işlemenin yeri çok önemlidir. Emevi ve Abbasilerde rütbe işaret olarak kullanılan Tiraz şeritlerinin üzerine yer ve tarih işlenirdi. Bugün Londra Victoria Albert Müzesi'nde teşhir edilen ve bir kumaş üzerinde kûfî yazısı işlenmiş kitabenin tarihi 684-750'dir⁸. Ayrıca m.s altıncı yüzyılda Türk Hakanı İstemi Han'ın Bizans elçisi Zemerkos'un, Hakanın çadırının işlemeli kumaş ve halılarla süslü bulunduğunu anlatan belgeler mevcuttur⁹. Selçuklular döneminde işleme sanatının çok ileri olduğu bilinmektedir. Fransa'da Lion müzesinde teşhir edilen kumaş parçası üzerindeki altın işleme yazı Sultan Alâaddin Keykubat'a aittir¹⁰.

XIII yüzyıl son dönemlerinden itibaren cilt kaplarının iç ve dış yüzeylerinin deriyle birlikte kumaşla kaplandığı görülmektedir. Kütüphanelerimizde bu tür ciltlerin örnekleri bulunmaktadır. Buna bir örnek olarak Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Ayasofya Koleksiyonu'nda yer alan 3740 numaralı *Mesalihü'l Ebnan ve'l Enfüs* adlı tıp kitabı çâr-kûşe kadife kumaş ile kaplanmıştır¹¹.

Gümüş sim iple yapılan işlemeli ciltlere simdüz cilt denilmektedir. Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 300 numarada kayıtlı XI. yüzyıla ait yazmanın cildinde deri üzerine gümüş tel kullanılarak iple işlendiği görülmektedir. Gümüş sim iple işli cilt kapağında salbek, şemse ve köşebentler rûmî motiflerle süslenmiş çevresini oluşturan su üç iplik rumiyle bezenmiş, köşebenler ana motife uygun çiçek desenleriyle tamamlanmıştır. Kumaş cildlerin yapıldığı dönemlerde İstanbul, Bursa

⁷ GÖNÜL, Macide, Türk İşleri Sanatı (XVI-XIX. Yüzyıl) ,14 Nisan 1973 Ankara, 13-14, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

⁸ BERKER, Nurhayat, Türk İşlemlerinden Örnekler, 5, Akbank Yayınları, Türk süsleme

⁹ Bkz., (36) ÖVÜÇ, 5 .

¹⁰ BERKER, Nurhayat, Türk İşlemlerinden Örnekler, 6

¹¹ Mine Esiner ÖZEN, Türk Cilt Sanatı,28

vb. şehirlerde dokunmuş olan ya da Çin ve Şam'dan getirilen kumaşların üzerinde işleme yapılarak kullanılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 1514'te kayıtlı Mecmuatü'r- Resal'in cildi, kumaş üzerine çiçek buketi işli olduğu görülmektedir. Ortada dilimli şemse formu içinde renkli çiçekler bir fiyonkla buket halindedir. Çevre deseninde mavi ve pembe renkli saz üslubunda desenler yer almaktadır. Deri üstüne sim ve ipekle işlenmiş gül motifli eser, Şeyh Recep B. Ahmed'in Et – Tarikatt'ül – Muhammediye adlı eserinin h.1120/m.1708 istinsahlı nüshası olup Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 426 numarada kayıtlıdır¹².

2.3. Kütüphane Tarihçesi

İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Nadir Eserler Kütüphanesi, 1912 yılında Şeyhülislam Hayri Efendi'nin emri ile Evkaf Nezaretince Medreset'ül Kudat (Kadılar Medresesi) olarak yapılmış olup mimarı Kemalettin Bey'dir¹³. Medreselerin kapatılması üzerine bina İstanbul Dar'ül Fünun'una kütüphane olarak kullanılmak üzere verilmiştir¹⁴. Kütüphane okuyucuya 1 Aralık 1924 tarihinde hizmet vermeye başlamıştır. 1933 yılında 2252 sayılı kanun, Dar'ül Fünun'u üniversiteye dönüştürünce kütüphanenin adı İstanbul Üniversitesi kütüphanesi olmuştur. 1982 yılında yürürlüğe giren 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'yla bu günkü adı olan İ.Ü. Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı adıyla hizmet vermektedir¹⁵.

Nadir Eserler Kütüphanesi'nde yaklaşık 93.071 cilt, Türkçe, Arapça, Farsça, Latince ve diğer dillerdeki basma ve yazma kitap, dergi, gazete, fotoğraf albümü, harita ve notalar bulunmaktadır. Yıldız Sarayı Kütüphanesinden gelen ve tek nüsha

¹²Mine Esiner ÖZEN, Türk Cilt Sanatı,22

¹³<https://kutuphane.istanbul.edu.tr/tr/content/nadir-eserler-kutuphanesi/iletisim>

¹⁴<https://kutuphane.istanbul.edu.tr/tr/content/nadir-eserler-kutuphanesi/iletisim>

¹⁵<https://kutuphane.istanbul.edu.tr/tr/content/nadir-eserler-kutuphanesi/iletisim>

olan kitaplar, padişah yazması divanlar ve kitaplar, II. Abdülhamid koleksiyonu olan 911 adet albüm ve 36.585 adet fotoğraf yer almaktadır. 9943 Türkçe, 6967 Arapça, 1618 Farsça, Almanca, Fransızca, İngilizce, Rusça, Rumca, Ermenice, Arnavutça 81 adet yazma toplamda 18.606 adet yazma eser, 25.375 adet Osmanlıca matbu kitap, 693 baskı albüm, 911 albüm, 1350 harita, 212 müzik notası, 554 gazete, 345 dergi, 28 hat ve levha, 4300 adet Latin harfli kitaplar mevcuttur¹⁶.

Resim 2.1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

(<http://wowturkey.com>)

¹⁶ www.fikriyat.com

3. KATALOG

Katalog No. 1

Demirbaş No: İ.Ü.N.E.K. 05526

Eser Adı: Divan-i İlhami

Dili: Türkçe

Müellifi: -

Hattatı: -

Yazı Çeşidi: Nesih

Tarihi: h.1200 / m.1785-86

Ölçüleri: 24.2 cm x 14 cm

Cildi: Eserin cildi siyah deri üzerine bir buket çiçek demeti ile yapılmıştır. Deri üzerine sarı ipek ibrişimle sarma nakış tekniğiyle işlenmiştir. Gül, karanfil ve kasımpatı desenlerinden oluşan motifin etrafına çiçek açmış tohum motifi su şeklinde etrafını çerçevelemiştir. Deri kaplaması yıpranmış olmasına rağmen, işlenen desenler temiz kalmıştır. Kitabın kenar ve sırtında deri yıpranmaları göze çarpmaktadır. Eserin miklebi yoktur.

Resim 3. 1: İ.Ü.N.E.K. 05526 Sağ ve Sol Kap

Çizim 3. 1: İ.Ü.N.E.K. 05526 Sağ Kap Çizimi

Kap Ölçüsü: 24,2 cm x 14 cm

Katalog No. 2

Demirbaş No: İ.Ü.N.E.K. 05631

Eser Adı: Şarkı Mecmuası

Dil: Türkçe

Tarihi: -

Hattatı:-

Yazı Çeşidi: Rika

Ölçüleri: 15,5 cm x 25,5 cm

Cildi: Barok ve rokoko tarzı desen, el işi olarak işlenmiş ve siyah deriyle kaplanmıştır. Sağ ve sol kap desenleri aynı karakterde olup mıklepsizdir. Tezyinatı; vazo içinde buket çiçek rokoko tarzında, işlemesi ise sarma ve iğne ardıdır. Buket deseninin etrafına rokoko tarzı desen işlenmiştir. İşleme ipi çok ince özel üretilmiş altın iptir. Desende ışık ve gölgenin yer yer nakışla verildiği görülmektedir. Kitap kaplaması çârkûşe olarak kırmızı deriyle kaplanmış iki sıra altınla cetveli çekilmiştir. Cetvelin zencirek desenleri farklıdır. Sırtı basit desen çizimi ile sulandırılmış altınla tezyini yapılmıştır. Kitabın sırtı ve kenar derilerinin yıpranmış olduğu görülmektedir.

Resim 3.2: İ.Ü.N.E.K. 05631 Sağ Kap

Resim 3.3: İ.Ü.N.E.K. 05631 Sol Kap

Çizim 3. 2: İ.Ü.N.E.K. 05631

Kap Ölçüsü: 15,5 cm x 25,5 cm

Katalog No: 3

Demirbaş No: İ.Ü.N.E.K. 05641

Eserin Adı: Mecmua-i Şarkı Lisani

Dili: Türkçe

Tarihi: -

Yazı Çeşidi: -

Hattı: Talik

Ölçüleri: 16 cm x 21 cm

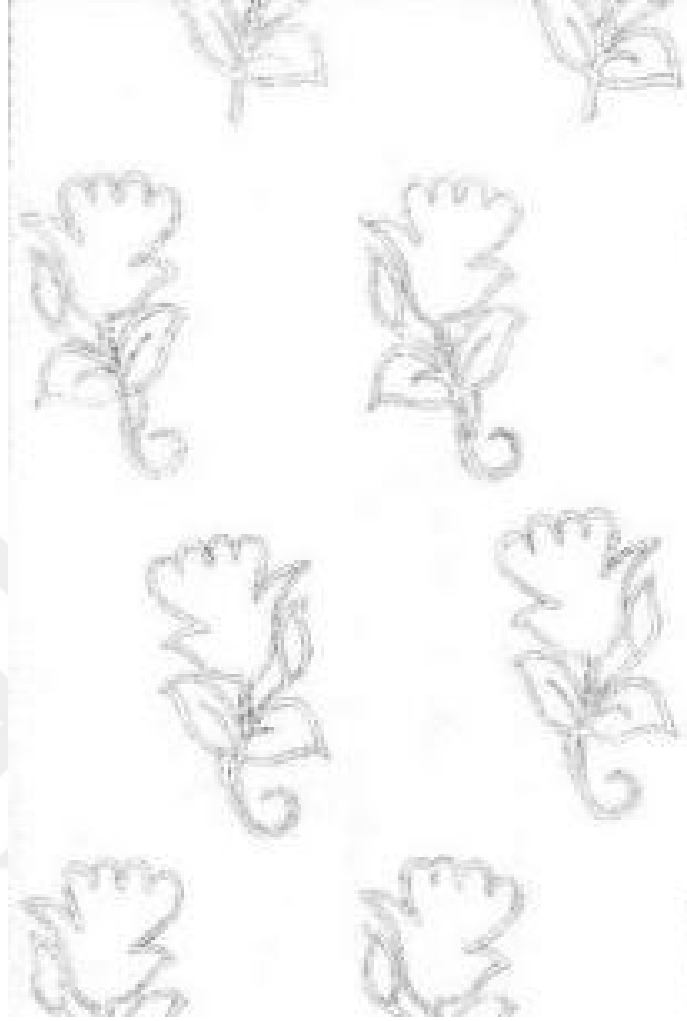
Cildi: Barok tarzı desen, ince deri üzerine el işi olarak işlenmiştir. Yeşil kumaş üzerine zincir işi ve sarma işi lale motifleriyle bezenmiştir. Sağ ve sol kapların desenleri aynı olmakla birlikte, kumaşları farklıdır. Çârkûşe kırmızı deriyle kaplanmış ve üç sıra zencerek çekilmiştir. Zencereğin ikisi gümüş biri sarı altınla çekilmiştir. Cildin köşeleri ve sırtı yıpranmış durumdadır.

Resim 3. 4: İ.Ü.N.E.K. 05641 Sağ Kap

Resim 3. 5: İ.Ü.N.E.K. 05641 Sol Kap

Çizim 3. 3: İ.Ü.N.E.K. 05641

Kap Ölçüsü: 16 cm x 21 cm

Katalog No. 4

Demirbaş No: İ.Ü.N.E.K. 09854

Eserin Adı: Rumeli-i Şarkı Hududu İstikşafatı Haritası

Dil: Türkçe

Yazı Çeşidi:-

Hattı:-

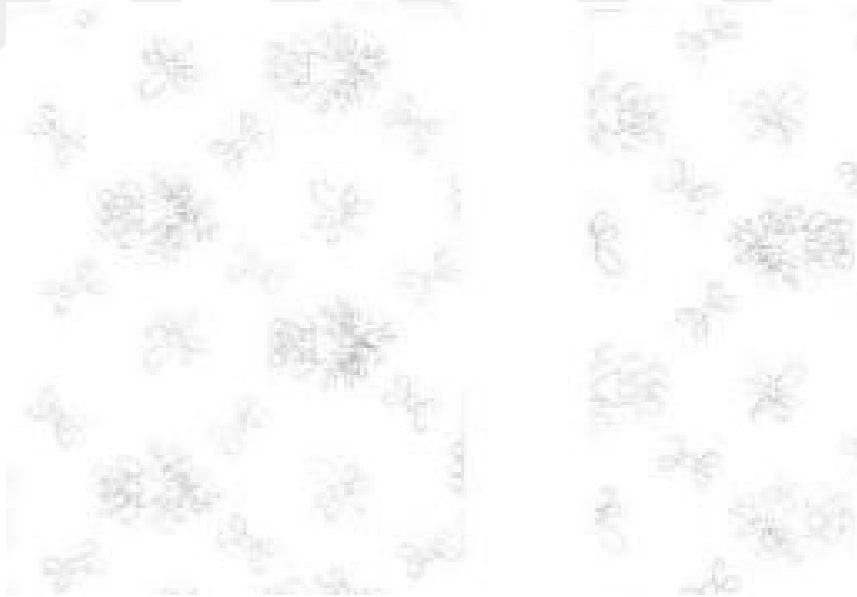
Tarihi: 1755

Ölçüleri: 11 cm x 16 cm

Cildi: Krem rengi kumaş üzerine el işi sarma olarak işlenmiştir Deri rengi vişne tonlarındadır. Krem rengi kumaş üzerine sarma nakış işi ile işlenmiş desenler mevcut olup sağ ve sol kabin motifleri aynı olmakla birlikte farklı türde işlenmiştir.

Resim 3.6: İ.Ü.N.E.K. 09854 Sağ ve Sol Kap

Çizim 3. 4: İ.Ü.N.E.K. 09854 Sağ ve Sol Kap

Katalog No. 5

Demirbaş No: İ.Ü.N.E.K. 05470

Eserin Adı: Divan-ı Nevai

Dil: Türkçe

Müellif: Ali Şir Nevai

Yazı Çeşidi: Talik

Hattatı:-

Tarihi: -

Ölçüleri: 26,2 cm x 13 cm

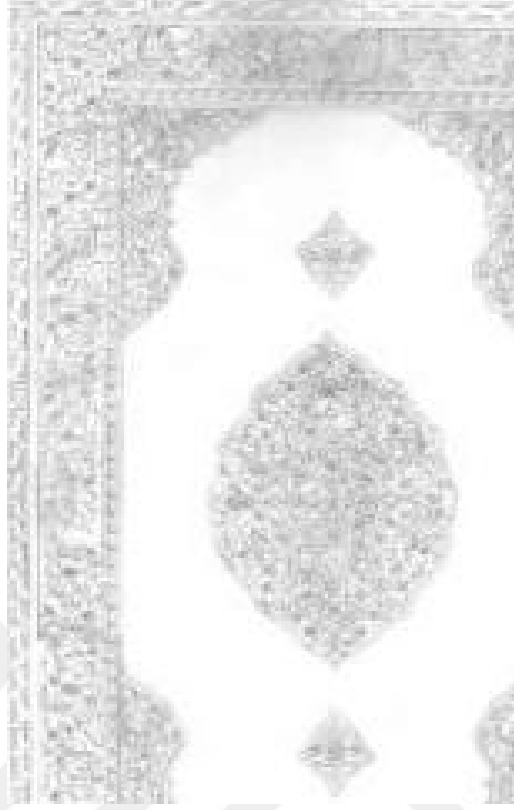
Cildi: Krem rengi kumaş üzerine el işi sarma olarak işlenmiştir. Sağ ve sol kaplarda şemse, selbek, köşebent ve zencerek bulunmaktadır. Nakışlar siyah deri üzerine rumi ve kuş motiflerinden oluşmakta olup sarı ve mavi ipek iple işlenmiştir. Nakış türü zincir işidir. Sırında işleme yazısıyla ibare yer almaktadır.

Resim 3.7: İ.Ü.N.E.K. 05470 Sağ ve Sol Kap

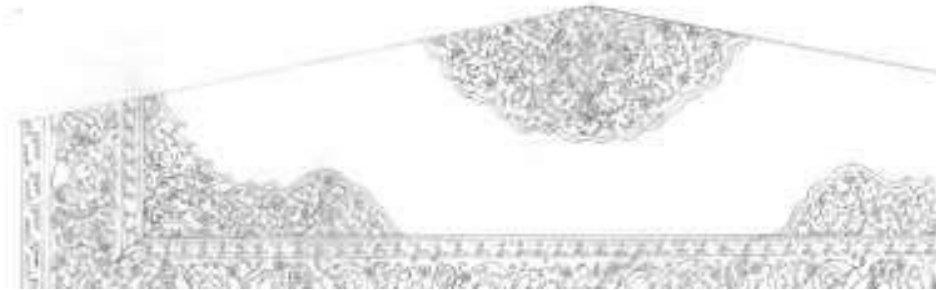

Resim 3.8: İ.Ü.N.E.K. 05470 Miklep

Çizim 3. 5: İ.Ü.N.E.K. O5470 Sağ Kap

Kap Ölçüsü: 26,2 cm x 13 cm

Çizim 3. 6: İ.Ü.N.E.K. O5470 Micklep

Katalog No. 6

Demirbaş No: İ.Ü.N.E.K. 04870

Eserin Adı: el-Mevahibür'r- Rahmaniye

Dil: Arapça

Müellif: Abdurrahman b.Miras es – Seylani

Hattatı:-

Yazı Çeşidi:-

Tarihi: m.1316

Ölçüleri: 21 cm x 17 cm

Hattatı: -

Cildi: Süslemesi, Cildin sağ ve sol kabı tamamıyla beyaz boncukla işlenmiş kırmızı kadife kumaşla kaplanmıştır. Sağ ve sol kapaklar kırmızı düz kadife kumaşla kaplanmıştır. Kadife üzeri beyaz kum boncukla yazı şeklinde işlenmiştir. Sağ kapta (Allahümmensurüs Sultan bi Hakkı Lâilahe illallahû Muhammedün Resulullah) ibaresi beyaz boncukla yazılmıştır. Sol kapta ise (Hediye Li Hazretül Halife El Sultan Gazi Abdülhamid Han) ibaresi yer almaktadır. Kabın dört köşesinde boncukla papatya işlenmiştir. Kitabın miklebi yoktur. Kum boncukla kapak çerçevesi yapılmıştır.

Resim 3.9: İ.Ü.N.E.K. 04870 Sağ Kap

Resim 3.10: İ.Ü.N.E.K. 04870 Sol Kap

Kap Ölçüsü: 21 cm x 17 cm

Çizim 3. 7: İ.Ü.N.E.K. 04870 Sağ Kap

Kapak Ölçüsü: 21 cm x 17 cm

Çizim 3. 8: İ.Ü.N.E.K. 04870 Sol Kap

Kapak Ölçüsü: 21 cm x 17 cm

Katalog No.: 7

Demirbaş No: İ.Ü.N.E.K. 06570

Eserin Adı: Kur'ân-ı Kerim

Ölçüleri: 11 cm x 9.5 cm

Dili: Arapça

Müellif:-

Hattatı: -

Yazı Çeşidi:-

Cildi: Sağ kap, sol kap ve miklepten oluşmakta ve siyah renkli deri ile kaplıdır. Altın sırma ip ve mavi ipekle şemse, köşebenti ve kenar suyu iğne ardı işlemeli tekniğinde yapılmıştır. Kap içleri vişne renkteki deri üzerine kabartma şemse ve köşebentlidir. Kap, sırt ve miklebi zerdüzi işlemeli yapılmıştır.

Resim 3.11: İ.Ü.N.E.K. 06570 Sağ kap

Çizim 3. 9: İ.Ü.N.E.K. 06570

Kap Ölçüsü: 11cm x 9.5 cm

Katalog No.8

Demirbaş No: İ.Ü.N.E.K. 06574

Eserin Adı: Kur'ân-ı Kerim

Dili: Arapça

Müellif: -

Yazı Çeşidi: Nesih

Hattatı: Yedikuleli Sayyid Abdullah

Tarihi: Hicri 1129 / 1717 Milâdi

Ölçüleri: 15 cm x 10 cm

Cildi: Sağ ve sol kaptan oluşmakta ve altın zemin üzerine açık yeşil ve pembe ile ince kabartma hatayı tezyinatlı şemse ve köşebentleri sarma ve inci ile tezyin edilmiştir.

Resim 3.12: İ.Ü.N.E.K. 06574 Sağ ve Sol Kap

Çizim 3.10: İ.Ü.N.E.K. 06574

Kap Ölçüsü: 15 cm x 10 cm

Katalog No: 9

Demirbaş No: İ.Ü.N.E.K. 06553

Eserin Adı: Kur'an-ı Kerim

Dili: Arapça

Müellif:-

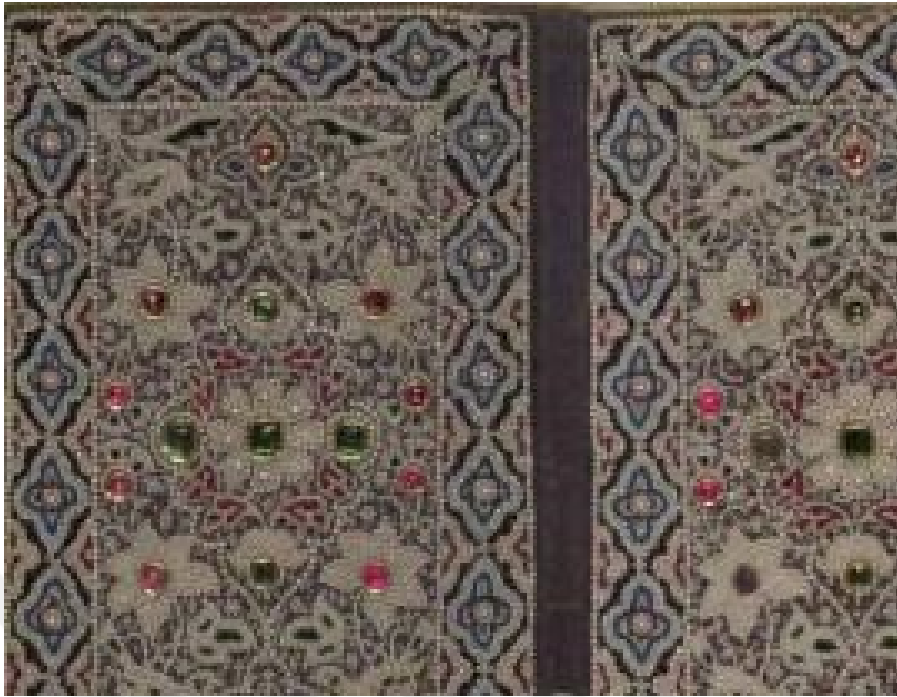
Hattatı: Muhammed Şirazi

Yazı Çeşidi: Talik

Tarihi: h.1246 / m.1830–31

Ölçüleri: 21.3 cm x 13.2 cm

Cildi: Cilt kaplarının dışı inci, mavi ve kırmızı boncuklarla çiçek ve kenar suyu şeklinde işlenmiş, her iki kabın ortasına cilde altın çerçeve ile 5 zümrüt ve 10 yakut mihlanmıştır. Kapların içinde al deri üzerine yaldızla işlenmiş şemse ve kenar suyu vardır. 1b, 2a da beyaz ve sarı yaldızlı murabba haneler içinde sürelerin fihristi, Y, 2b, 3a rumi tezyinat ile müzeyyen zemin içinde köşebentlerle süslü zahriye ve bu dört sahifenin kenarları şikâf denilen renkli halkâri ile süslüdür. 2b, 4a tezhipli iki unvan sahifesi, Y, 142a hatimede ince halkâri tezhip vardır. Süre başları, cüz hizip ve secde güller lacivert ve kırmızı renk altınla bezenmiştir.

Resim 3.13: İ.Ü.N.E.K. 06553 Sağ ve Sol Kap

Çizim 3. 11: İ.Ü.N.E.K. 06553

Kap Ölçüsü: 21.3 cm x 13.2 cm

4. UYGULAMALAR

Uygulama 1

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan yazma eserlerin ciltlerin taranması sonucunda 9 adet eserden 3 âdeti i işlemeli çârkûşe kitap kabı, 6 adet kumaş üzerine işlemeli kitap kabı tespit edilmiştir. Bu eserlerin yapılışı ve tezyinatı bakımından incelenmiş kapak ve sırt desenleri çizilmiştir. Kütüphanede bulunan 9943 Türkçe yazma eserlerden 5 âdeti deri üzerine işleme yapılmış, 6967 adet Arapça yazma eserlerden 4 âdeti kumaş ve deri üzerine nakış işleme tekniği ile yapıldığı görülmüştür. Bu yazma eserlerin içinden T.5631, T.9854, A.4870 katalog numaralı eserlerin uygulanmasına karar verilmiştir. Uygulama eserler nakış tekniğine bağlı kalınarak desen çizilmiş, uygulaması yapılmıştır.

Resim 4.1: İ.Ü.N.E.K. 04870 envanter numaralı cilt

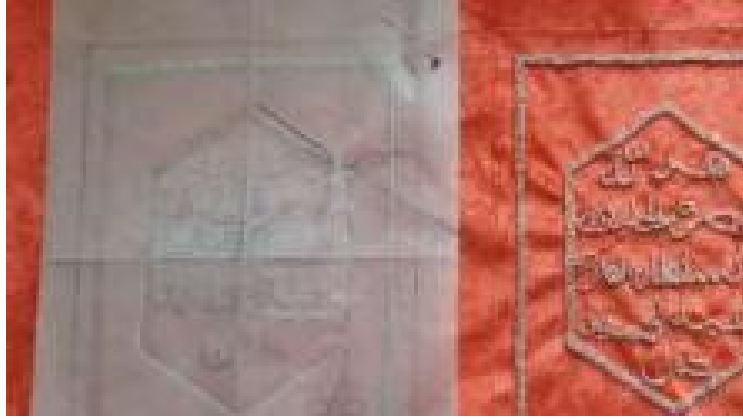
Resim 4.2: İ.Ü.N.E.K. 04870 envanter numaralı eserin yapımında kullanılan araç ve gereçler

Resim 4.3: Aşama 1

Resim 4.4: Aşama 2

Resim 4.5: Aşama 3

Resim 4.6: Aşama 4

Resim 4.7: İ.Ü.N.E.K. 04870 envanter numaralı cildin reproduksiyonunun tamamlanmış şekli

Resim 4.8: Uygulama 1'in sağ kap içi

Resim 4.9: Uygulama 1'in sol kap içi

Uygulama 2

İ.Ü.N.E.K. 09854 katalog no'lu eser, ince keten kumaş üzerine elde sarma nakış işi çalışılarak yapılmış. Vişneçürüğü ve pembe, yağ yeşili ve açık yeşil ipek iplerle işlenmiş. Deseni ana hatları itibarıyla aynı fakat sağ ve sol kaptaki desenlerin yerleşiminde farklılıklar göze çarpmaktadır. Sarma deseniyle baklava motifi verilmiş. Sağ ve sol kaptaki bulunan desen çiçeklerinin akış yönleri farklı olduğu görülmektedir. Vişneçürüğü meşin keçi derisi ile çarkûşe yapılmıştır. Zencerek deseni görünmekte fakat desen altınlanmamış, sade görünüm arz etmektedir. Ölçüsü 11 cm x 16cm dir. Fotoğrafta büyük görünmesine karşın eser oldukça küçüktür. Osmanlı Devleti'nin 1755 yıllarında yazma eserler diz üzerinde yazıldığından, o dönemden kalan eserlerin boyutunun küçük olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı desene birebir bağlı kalınarak çizilen desenin işlenme aşamaları ve çarkûşe çalışmalarını sırasıyla görmekteyiz. Kullanılan deri, keçi derisi, altında cetvel çekildi. Kumaş işlemesine ve deri rengine bağlı kalınarak cilt hazırlandı. Eserin miklebi bulunmamaktadır. Kur'an-ı Kerim Kabı olarak hazırlandığı için miklep çalışması ayrıca eklenmiştir.

Resim 4.10: Aşama 1

Resim 4.11: Aşama 2

Resim 4.12: Aşama 3

Resim 4.13: Aşama 4

Resim 4.14: Aşama 5

Resim 4.15: Aşama 6

Resim 4.16: Aşama 7

Resim 4.17: Aşama 8

Resim 4.18: Aşama 9

Resim 4.19: Aşama 10

Resim 4.20: Aşama 11

Resim 4.21: Aşama 12

Resim 4.22: Aşama 13

Resim 4.23: Aşama 14

Resim 4.24: Aşama 15

Resim 4.25: Aşama 16

Resim 4.26: İ.Ü.N.E.K. 09854 envanter numaralı cildin reproduksiyonunun tamamlanmış şekli

Uygulama 3

İ.Ü.N.E.K. 05631 Katalog no'lu eserin deseni aslına bağlı kalınarak çizilmiş, siyah ipek tafta üzerine kopya edilmiştir. Desen sarı sim iplik, açık ve koyu renk sarı nakış ipliğiyle uygulamasına başlanmıştır. Orijinalinde siyah meşin deri üzerine, altın sim sırma ile işlenmiş olduğu görülmektedir. Nakış tekniği sarma ve yerine göre iğne ardı teknikle ilenmiş, rokoko ve barok modelinde çalışılmıştır. Yapılan teknik ve modele bağlı kalınarak işlenmeye devam edilmektedir. Sağ ve sol kabın deseni aynıdır.

Resim 4.27: Aşama 1

Resim 4.28: Aşama 2

Resim 4.29: Aşama 3

Resim 4.30: Aşama 4

Resim 4.31: İ.Ü.N.E.K. 05631 envanter numaralı eserin sağ kap reproduksiyonunun tamamlanmış hali

Uygulama 4

İİ. Beyazid dönemi para kesesi örnek alınarak hazırlanan kitap kabı ve aşamaları. Kese mor kadife üzerine altın sim sırma iple işlenmiş. Bu deseni kitap kabı olarak uygulamasında örnek birebir alınmış, kumaş ve renk farklı kullanılmıştır. Kumaş yeşil Ödemiş taftası üzerine sim sırma iple işlenmiştir. İşlerin arasına, tırtıl, kurt ve kum boncuk ile işleme çalışmasına devam edilmiştir. Yeşil keçi derisi ile çârkûşe çalışılmıştır.

Resim 4.32: II. Beyazid dönemi para kesesinin ön yüzü

Resim 4.33: II. Beyazid dönemi para kesesinin arka yüzü

Resim 4.34: Aşama 1

Resim 4.35: Aşama 2

Resim 4.36: Aşama 3

Resim 4.37: Aşama 4

Resim 4.38: Aşama 5

Resim 4.39: Aşama 6

Resim 4.40: Aşama 7

Resim. 4.41: II. Beyazid dönemi para kesesi röprodiksiyonunun tamamlanmış şekli

Resim 4.42: Uygulama 4'ün sağ kap içi

Uygulama 5

İşlemeli kitap kaplarından hesap işi deneme ve uygulaması için ilk çalışmalara başlandı. Hesap işi için sayılabilen el dokuma kumaş seçildi. Nakış ipi desene göre ayarlandı. Hesap işinin önemli özelliği kumaşa kopya edilememesi, işlem basamakları desenin gelişine göre iplik dokuma sırası sayılarak yapılmış olmasındadır. İşleme defter olduğu için deri kaplaması çehâr kûşe tekniği ile yapılmıştır. Kasnak, iğne, nakış ipi, tel kırma, makas vb araç ve gereçler kullanılmıştır.

Resim 4.43: Aşama 1

Resim 4.44: Aşama 2

Resim 4.45: Aşama 3

Resim 4.46: Aşama 4

Resim 4.47: Aşama 5

Resim 4.48: Aşama 6

Resim 4.49: Hesap işi tekniği ile yapılmış çarkuşe cildin tamamlanmış şekli

Resim 4.50: Uygulama 5'in sağ kap içi

Resim 4.51: Uygulama 5'in sol kap içi

Uygulama 6

El dokuma Rize bezi üzerine, nakış tekniklerinden, tel kırma, tel sarma, sarım sim sarma tekniğiyle tamamlanmıştır. Desen klasik formlardan esinlenerek çizilmiştir. Oldukça ağır işlemesi olan bir desendir. Kur'an-ı Kerim kabı olarak tasarlanmıştır.

Resim 4.52: Aşama 1

Resim 4.53: Aşama 2

Resim 4.54: Aşama 3

Resim 4.55: Aşama 4

Resim 4.56: Uygulama 6'nın tamamlanmış şekli

Uygulama 7

El dokuma kumaş üzerine hesap işi çalışma ve basamakları

Resim 4.57: Aşama 1

Resim 4.58: Aşama 2

Resim 4.59: Aşama 3

Resim 4.60: Uygulama 7'nin tamamlanmış şekli

Uygulama 8

El dokuma kumaş üzerine tel sarma ve sim sarma metoduyla tasarım çalışması örlmektedir.

Resim 4.61: Aşama 1

Resim 4.62: Aşama 2

Resim 4.63: Aşama 3

Resim 4.64: Aşama 4

Resim 4.65: Aşama 5

Resim 4.66: Aşama 6

Resim 4.67: Uygulama 8'in tamamlanmış şekli

5. DEĞERLENDİRME

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler kütüphanesinde bulunan işlemeli Türkçe ve Arapça el yazma kitap kaplarından, 9943 Türkçe yazma eserlerden 5 tanesi, 6967 adet Arapça yazma eserlerden 4 tanesi kumaş ve deri üzerine nakış işleme tekniği ile yapılmıştır.

İncelenen Türkçe yazma eserlerden T-5526 numaralı yazma eser nesih hatla yazılmış “Divan-ı İlhami”dir. Eserin ön ve arka yüzü aynı desende sarı ipek ipe sarma tekniğiyle işlenmiştir. Sade ve temiz olduğu görülmektedir.

T-5631 numaralı yazma eser “Şarkı Mecmuası” olup kabı altın sırma iplikle işlenmiştir. Kitabın sırtı ise sulandırılmış altınla tezyin edilmiştir. T-5641 numaralı yazma eser, “Mecmua-i Şarkı Lisan”ın kabı renkli ipek ipe zincir işi işlenmiştir. T-9854 numaralı yazma eser “Şarki Hududu İstikşafatı Haritası” renkli iplerle sap işi ve sarma teknikle işlenmiştir. T-5470 numaralı yazma eser “Divan-ı Nevai” sap işi sarı ve mavi ipek işle işlenmiştir. Bunların içinde T-9854 ve T-5641 numaralı Türkçe yazma eserler kumaş üzerine işlenmiş, diğer eserler ince siyah deri üzerine sarma, süzeni (iğne ardı nakış işi), nakış teknikleriyle işlenmiştir.

Arapça yazma eserlerden A-6553 numaralı eser, Kur’an-ı Kerim’dir. Deri üzerine beyaz inci boncuklarla işlenmiştir. İşleme tekniği ve modeli İran tarzında olduğu anlaşılmaktadır. A-6570 numaralı yazma eser Kur’an-ı Kerim’dir. Siyah deri üzerine sırma (altın iplik), süzeni (iğne ardı nakış işi) mavi ipek ipe şemse ve köşebentte rumi, bulut ve kuş resimlerinin işlenmiş olduğu motifler görülmektedir.

A-6574 numaralı yazma eser, Kur'an-ı Kerim'dir. Kumaş üzerine sarma, sap işi ve inciyle süslenmiştir. A-4870 numaralı yazma eser "Siyer"dir. Kırmızı düz kadife üzerine, sade beyaz boncukla işlenmiştir. A-6570 numaralı eser, katalogda bulunan en erken tarihli 16. yy ait bir yazma eserdir. A-4870 numaralı eser ise en geç tarihli 19. yy ait bir eserdir.

T- 5526, T- 5631, T-5470 katalog numaralı yazma eserler, meşin deri üzerine el nakışı ile yapılmıştır. T-5631 katalog numaralı yazma eserin tamamı altın sim ipe işlenmiştir. T-5470 katalog numaralı yazma eser, hem altın sim ip hem mavi ipek iplikle işlenmiştir. T- 5526 eserin miklebi yoktur ve T- 5470 katalog numaralı yazma eserlerin tamamı deri kaplıdır. T- 5631 katalog numaralı eser çâr-kûşe tarzı dört tarafı kırmızı deriyle kaplı olarak yapılmıştır ve eserin miklebi yoktur. Her iki eserin işleme teknikleri birbirlerine çok yakın olduğu görülmektedir.

T- 5470 katalog numaralı yazma eser, sağ-sol kap ve miklebin tamamı deriyle kaplıdır. İğne ardı iş tekniğiyle desenlerin işlenmiş olduğu görülür. Kitabın sırtında nakışla yazı yazılmıştır. Kitabın içeriği "Divan-ı Nevai" Ali Şir Nevai 'nin yazdığı "Divan Şiiri"dir. Metinler ta'lik hattı ile yazılmıştır. Tarihi bilinmemekle birlikte yazarının yaşadığı döneme göre 15. yüzyılda yazdığı tahmin edilmektedir. Yazar şairliğini kitabın sırtına yazdığı beyitlerle de sanatını göstermektedir. "Bu düre-i güher içindeki, cevher-i cân, (Cevher kutusunun içindeki can cevheri). Divân-ı Nevâyî durur ey ruhu revân" (Ey ruha ferahlık veren, Divân-ı nevâyînin içindedir) ibaresi bulunmaktadır.

İ.Ü.N.E.K. 05641 numaralı eserin sağ ve sol kap desenleri aynı olmakla birlikte, desenlerin tatbikinde farklılıklar görülmektedir. Yağ yeşili kumaş üzerine yine yağ yeşili ipek ipe süzeni (zincir işi) tekniğiyle desen çalışılmış, desenin içi sarma

nakış tekniğiyle doldurulduğu görülmüştür. Yağ yeşili ipek ip, soman renk ipek ip, açık yeşil ipek ipele nakış desenini tamamlanmıştır. Bu eser çârkûşe tarzında etrafı bordo renk deriyle kaplanmıştır. Üç sıra cetvel çekilmiş, cetvellerin içi ikisi gümüş ortadaki cetvelin içi ise altın doldurulmuş ve zencerek çekilmiştir.

İ.Ü.N.E.K. 09854 numaralı eser çârkûşe tarzında hazırlanmış olup, dört tarafı koyu yeşili renkteki deriyle kaplanmıştır. Kumaş etrafına altın cetvel çekilmediği sadece yalın bir zencerek vurulduğu görülmektedir. Eserin miklebi yoktur. Yeşilimsi kumaş üzerine sarma nakış tekniği pembe, kırmızı, açık yeşil koyu yeşil ipek iplerle desen çalışılmıştır. Yazma eserin 1775 yılında yapıldığı, harita ihtiva eden eser olduğu kayıtlarda geçmektedir.

İ.Ü.N.E.K. 06574 katalog numaralı yazma eser, kumaş Kur'an-ı Kerim kabı beş sıra inciyle işlenmiştir. Ortadaki baklava deseninin dört sıra inciyle doldurulduğu ve altın sırma iplikle cetvel çekildiği görülmektedir. İnciyle işlenen iki eserden birisidir. Saman rengi ipek ipele incilerin arası atma nakış ile doldurulmuş, koyu kahve ipek ipele bu doldurmalar işlenmiştir. Eserin miklebi yoktur. Yazma eserin 1717 yılında yazıldığı katalog eser bilgilerinde geçmektedir. Sağ ve sol kap deseni aynı karaktere sahiptir.

İ.Ü.N.E.K. 06553 envanter numaralı eser Kur'an-ı Kerim'dir. 1830- 1831 yılları arasında istinsah edildiği kayıtlarda geçmektedir. Yeşil, mor ve beyaz kum inciyle işlendiği görülmektedir. Sağ ve sol kabın tezyinatı aynı olup miklebi yoktur. Altın muhafaza içinde, her iki kapta onar adet yakut, beş adet zümrütle işlenmiştir. Yakutun biri sol kapta eksiktir. Kap işlemesi açısından oldukça ağırlığı olan bir eserdir.

İ.Ü.N.E.K. 06570 envanter numaralı yazma eser Kuran-ı Kerim olup XVI. yüzyıla aittir. Siyah deri üzerine sırma sarı altın, mavi ipekle şemse, köşebent ve kenar suyu işlenmiştir. Kapların içi, vişneçürüğü deri üzerine klasik kabartma şemse ve köşebentlidir. Kabın cetvelleri işlemeyle yapılmıştır.

İ.Ü.N.E.K. 4870 envanter numaralı yazma eser kırmızı kadifeyle kaplanmış olup, kadife olan tek eserdir. Eser içeriği kayıtlarda siyer olarak geçmektedir. Basit kum boncukla işleme yapıldığı görülmektedir. Eserin miklebi yoktur. Sağ ve sol kaplar kırmızı düz kadife kumaşla kaplanmıştır. Kırmızı düz kadife üzeri beyaz boncukla yazı şeklinde işlenmiştir. Sağ kapta “*Allahümmensurüs Sultan bi Hakkı Lâilahe illallahû Muhammediün Resulullah*” ibaresi beyaz boncukla yazılmıştır. Sol kapta ise “*Hediye Li Hazretül Halife El Sultan Gazi Abdülhamid Han*” ibaresi yer almaktadır. Kabın dört köşesinde boncukla papatya işlenmiştir.

6. SONUÇ

Türk Kültürü'nün ayrılmaz bir parçası olan nakış işleme tekniğinin yeri ve önemi büyüktür. Osmanlı Saraylarından günümüze kadar ulaşan bu nadide eserlerin mevcudiyeti önem arz etmektedir. Uygulama ve tasarım açısından hazırlanan tez çalışmasında İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki işlemeli ciltlerden Türkçe ve Arapça muhtevaya sahip yazmaların ciltleri incelenmiş ve aslı örneklerden mülhem olarak 8 adet serbest tasarım yapılmıştır. Bu uygulamalarda herhangi bir makine kullanılmadan yalnızca tezgâh dokuma kumaş üzerine el kasnakta işlenerek hazırlanmıştır.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe ve Arapça el yazma koleksiyonlarda çarkûşe ciltlerin ortak özelliği deri ve kumaş üzerine işlenmiş olup şemse, köşebent, salbek ve sırt kısımlarına ağırlık verilmiştir. İ.Ü.N.E.K. 05526 envanter numaralı cilt sarma ipek işi nakış tekniği ile bezeli olup çiçek demeti yer almaktadır. İ.Ü.N.E.K. 05631 envanter numaralı cilt barok ve rokoko motifleriyle bezelidir. İ.Ü.N.E.K. 05641 ve İ.Ü.N.E.K. 09854 envanter numaralı ciltler el işi sarma tekniği ile bezenmiştir. İ.Ü.N.E.K. 04870 envanter numaralı cilt beyaz boncuk ile kaplı olup yazılıdır. İ.Ü.N.E.K. 05470 ve İ.Ü.N.E.K. 06570 envanter numaralı ciltlerin tezyinatı şemse, köşebent, salbek ve kenar suyundan oluşmakta ve motifler altın sırma ip ve mavi ipekle işlenerek tasarlanmıştır. İ.Ü.N.E.K. 06574 envanter numaralı cildin süslemesi incilerden oluşturulmuştur. İ.Ü.N.E.K. 06553 envanter numaralı cilt işlemenin yanında murassa tekniğiyle de ayrı bir güzelliğe sahiptir.

İşlemeli kitap kaplarıyla ilgili az kaynak olmasından tez çalışması ele alınmış ve ağırlıklı olarak katalogdaki eserler ışığında yeni uygulamalar yapılmıştır. Bu sahadaki çalışmaların artması, ayrıca diğer müze ve kütüphanelerdeki işlemeli kitap kaplarıyla akademik ve sanatsal çalışmaların artmasıyla birlikte bu sahanın daha da zenginleşeceği ümidindeyiz.

7. KAYNAKLAR

ARITAN, Ahmet Saim,(2008) Karamanoğulları **Cilt Sanatı**, Konya

BERKER, Nurhayat, **Türk İşlemelerinden Örnekler**, s.6, Akbank Yayınları, Türk süsleme Sanatları Seri 1

GÖNÜL, Macide, **Türk Elişleri Sanatı (XVI-XIX. Yüzyıl)** ,14 Nisan 1973 Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

KORKUSUZ, Suheyla, (1980) **Nakış – Temel Ders Kitabı**, s.1-2,Mesleki ve Teknik Öğretim Kitapları, MEB İstanbul.

ÖVÜÇ, Rafia, **Türk İşleme Desenleri**,(1986) .5 Sayılı Matbaa, İstanbul,

ÖZEN, Mine Esiner, (1998) **Türk Cilt Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,

İnternet Kaynakça:

<http://acikerisim.istanbul.edu.tr/>

<http://wownturkey.com/forum>

<http://www.oktayaras.com/istanbul-universitesi-nadir-eserler-kutuphanesi/tr/5648>

<https://muzeyum.istanbul.edu.tr/tr/content/koleksiyonlar>

<https://www.ktb.gov.tr/TR-96254/kultur.html>

<https://www.kutuphane.istanbul.edu.tr>

8. ÖZGEÇMİŞ

İstanbul Ortaköy Eğitim Enstitüsü'nü ve Gazi Üniversitesi “İlköğretim Matematik” Bölümü'nü bitirdi. MEB’ da öğretmenlik görevinde bulundu. Anadolu Ün. İktisat Bölümünü, İlahiyat Fakültesi’ni, İstanbul Üniversitesi Tarih bölümünü bitirdi. Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı, Atatürk Üniversitesi Yeni Medya ve Gazetecilik bölümünde okumaktadır. Ankara İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı Prof. Dr. Ethem CEBECİĞÖLÜ’nden “Tasavvuf İlimleri” dersi aldı. Hat sanatına 2008 yılında Ankara’da hocası Kadir Sakoğlu’ndan sülüs dersleri alarak başladı. 2011 yılında Klasik Sanatlar Vakfı’nda Ömer Faruk ÖZOĞUL’dan bir yıl, Dr. Mehmet MEMİŞ’ten iki yıl sülüs dersi aldı. 2008-10 Kültür Bakanlığı’nda Nurten ÜNVER’den minyatür dersini tamamladı, belgesini aldı. 2011 den itibaren Tahsin KURT’la talik, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesinde Davud BEKTAŞ’tan nesih ve sülüs (2011-2021) meşk etti, halen devam etmektedir. Prof. Dr. Muhiddin SERİN’den üç dönem hat tarihi dersi aldı. FSM Vakıf Ün. Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde yan dal okudu. Prof. Dr. Zeki FINDIKOĞLU’dan resim sanatı, Doç. Dr. Ali KILIÇ’dan kitap resimleme, Dr. Öğr. Üyesi FATİH ELCİL’den Sanat Tarihi, Öğr. Gör. Mustafa EREN’den kaligrafi dersi aldı. FSM Vakıf Ün. Geleneksel Türk Sanatları Hat-Cilt Bölümünden mezun oldu. Mimar Sinan Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Cilt Bölümünde yüksek lisans tezini tamamlamak üzeredir. 2013 yılında İsmek’te İslam SEÇEN ile Betül ORAL’dan bir yıl cilt dersi aldı. FSMVÜ’ye girdikten sonra da İslam SEÇEN ve Melike KAZAZ ‘dan cilt dersi aldı. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Geleneksel Türk Sanatları bölümünde Prof. Faruk TAŞKALE’den “Tezhip Tasarım” “Natüralist Üslûpta Çiçekler” Dr. Turgay KORUN’dan, “Tezhip Desenleme” Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM’den Sanat Tarihi, Gürcan MAVİLİ ’den cilt, Dr. Hüseyin KAYA’dan Mimari Restorasyon dersi aldı. İKSM bünyesinde açılan “7 Sergi 7 Seminer” programına katılarak, Prof. Uğur DERMAN’dan “Hüsn-i Hat Sanatı Semineri”, Prof. Dr. Çiçek DERMAN’dan “Tezhip Sanatı” seminerlerine katılarak

sertifikasını aldı. Dr. Ali Rıza ÖZCAN'dan divani, Dr. Berrin Yapar ÜNAL'dan “kufi” Dr. Pınar DOĞU'dan “makili” derslerine devam etmektedir. Ressam Tülay SOKULLU'yla birlikte atölyesinde yirmi yıldır, yağlıboya resim çalışması yapmaktadır. Ankara Resim ve Heykel Müzesi'nde çeşitli karma yağlıboya resim, kırkyama sergilerine katıldı. Kırkyamada Geleneksel El Sanatları Sanatçısı olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı Sanatçı Tanıtım Kartı'na sahiptir. Kaligrafist Erhan OLCAY'dan aldığı dört yıllık eğitim sonunda İngiltere "CLASS " London England " nezninde "Formal İtalic" dalında sertifika aldı. Yurt içinde yirmi yıl karma yağlıboya resim ve kırkyama sergilerine, yurt dışında birçok sergilere katıldı. Üsküdar Valide Atik Semt Konağı'nda bir yıl Kırkyama eğitmenliği yaptı.

Projeler:

- *2021 yılı PTT A. Ş tarafından tedavüle sunulan “Sevgi ve Hoşgörü” konulu Sürekli Posta Pullarında kullanılan görsel tasarım çalışması. 26 Mart 2021 Ankara PTT A.Ş,
- * 2016 “İstanbul Kırkyama Yarışması ” Proje Fikir Sahibi, Proje Koordinatörü ve jüri üyeliği.

Ödüller:

- * Öğretmenlik yıllarında aldığı, “T.C Ankara Valiliği Hizmet Şeref Belgesi” 2006
- * T.C Ankara Valiliği- Milli Eğitim Müdürlüğü Teşekkür Belgesi, 2002-2004-2006
- * Trakya Üniversitesi 1. Uluslararası Posta Pulu Sanatı Yarışması “Sergileme Ödülü” 14.2.2017
- * Balıkesir Kent Konseyi Geleneksel Sanatlar Yarışması “Talik Hat Sanatı “ dalında birincilik ödülü. 16 Ağustos 2016

* İSMEK, “İstanbul ve Sanat” konulu 16. Branş yarışmasında “Resim” dalında ikincilik ödülü. Mayıs. 2013

Yayınlanan Eserleri:

1-“Yeşil Çekirdekten Fincana Kahvenin Serüveni” 2012 Hayat Yayınları

2-“Çakıl Taşları” 2016 Akoğlu Yayınevi. “Çakıl Taşları" 2. Baskı 2017 Ağustos İstanbul

3-“Dünden Bugüne İstanbul’da Ramazan Kültürü” Haziran 2021 Expoze Yayınevi